

פרוטוקול מס' 122

מישיבת ועדת העבודה
מיום ו' כ"ו בשבט תשל"ה - 7.2.75. שעה 8.30.

נכחו:

חברי הוועדה:
ש. ארכלי-אלמוזלינו - היו"ר
א. אבטבי
ז. אמיר
י. ארידור
פ. גרופר
ל. דיציאן
מ. ורטמן
ס. א. זועבי
ה. דיידל
י. יודין
א. מויאל
ח. שמעוני

מוזמנים:
י. חבושי - משרד העבודה
מ. גורדון - נציבות שירות המדינה

משלחת החסתדרות:
צ. נתנזון
י. כהן
יוסף כמיס
נואף מצאלחה
ד. נחמני

חמתרגם: יצחק גבריאל

מ' מ מזכיר הוועדה: ע. צוריאלי.

השמה: ש. ז"ק

סוד-היום: מצב האזרחים הערבים במדינה (מצב התעסוקה) במסגרת
הצעתו לסדר-היום של חבר-הכנסת סוף אלדין זועבי.

היו"ר - ש. ארבל-אלמוזלינו:

פוחתת את הישיבה.
אני מקדמת בברכה את אורחינו.
בהקשר להצעתו של חבר-הכנסת זועבי התייחסנו בישיבה הקודמת לנושא התיירות והשתתף אתנו שר התיירות ומיצינו את הדיון.
היום אנחנו נדון בנושא התעסוקה במיגזר הערבי ואולי נוכל להצביע על אי-אילו הצעות לפתרון, ובעיקר, מאחר ונמצאת אתנו משלחת די גדולה ונכבדה של ההסתדרות - דבר המוכיח עד כמה ההסתדרות מקדישה מאמצים ניכרים וחשפתם ניכרת כחלט. אנחנו נשמע תחילה מה עושה ההסתדרות במיגזר הערבי.

צ. נתנזון:

אנחנו מאד מחשיבים את ההזמנה לוועדת העבודה של הכנסת, וזוהי לנו עניין רב להתכונן לנושא זה כדי לעמוד באחריות שהעמיד בפנינו חבר-הכנסת זועבי - נושא התעסוקה. זה אולי הדבר החשוב ביותר שההסתדרות יכולה להגיד שכאן אנחנו רואים את זכויותיהם של העובדים והפועלים הערבים מעוגנות בכללם עבודה בכל הענפים. הדבר הכולט ביותר היא עובדת שיוויון הזכויות בזכויות על-פי הכללים הנחוגים בהסכמי העבודה בכל הענפים; ואם זהו הדיון לגבי תחילת עבודתו של העובד, בוודאי שזהו גם הדיון למקרה של פיסורין, במקרה של צמצומים בעבודה.

אינני יכול שלא להגיד בהזדמנות זו שגם אם מערכת הסכמי העבודה הכוללים מבטיחים את זכויות העובדים, ראתה ההסתדרות חשיבות מיוחדת לתת לעובד הערבי מסגרת נוספת לטיפול בעניין הספציפי באמצעות המחלקה הערבית של ההסתדרות, אשר ראשיה יושבים אתנו כאן ה"ח: יעקב כהן - יושב ראש המחלקה, יוסף המיס ונואף מצאלחה סגני יושב-ראש המחלקה. אנחנו חשבנו שהדגש לגבי הבעיות הספציפיות של העובדים הערבים הן בעת שהם מועסקים במפעל, והן לגבי-כוח מועצות פועלים אגודות מקצועיות, ועדי עובדים במפעלים. יחד עם זאת, נתנו את הביטוי המיוחד לכך על-ידי המחלקה הערבית. אף אדייק יותר אם אגיד שחברי המחלקה הערבית יהיו לפה בפני ועדת העבודה ויספרו על המלאכה שהם עושים במשך שנים. הם אף הכינו תזכיר בשביל ועדת העבודה על פעולות המחלקה, גם לגבי בעיות התעסוקה. אני רוצה להגיש אותו לחברת-הכנסת ארבל-אלמוזלינו וחדברים בוודאי יגיעו לידיעת חברי ועדת העבודה.

אני רק ביקשתי להדגיש באופן מיוחד שנושא התעסוקה בשנת 1975 אינו יורד מסדר-היום של עבודת ההסתדרות, גם בוועדה המרכזת וגם במחלקה לאיגוד מקצועי, כולל המחלקה הערבית. אנחנו מקיימים דיונים ומעקב אחרי ההתפתחות במקומות יחד עם משרד העבודה - אם כי הוא איננו רואה את נושא התעסוקה באותה הריפות כפי שאנחנו רואים מנקודת מבט שלנו. אנחנו הגענו להסכם בדבר הקמת מטה משותף להסתדרות ולמשרד העבודה בעניני תעסוקה. אני רוצה להביע תקווה שחנושאים המיוחדים של הפועלים הערבים יבואו לידי ביטוי במטה המשותף שיפעל בהסתדרות וישתף את המחלקה הערבית לגבי הבעיות המיוחדות שישנן.

אני מציין זאת, כאשר הדבר החשוב ביותר בעיני הוא להדגיש, חבר-הכנסת זועבי, שההסתדרות פועלת בכל מכלול הבעיות של האזרחים הערבים במדינה, ובעיקר, מאז פתחה שעריה לארגון הפועל הערבי מתוך מגמה באמת לאפשר לפועל הערבי גם הרגשה של שיוויון מוחלט וגם להקנות לו זכויות על-פי נתונים ממשיים שנקבעים בהסכמי עבודה. יעידו על כך המספר הגדול של החברים הערבים המאורגנים בהסתדרות - זוהי העדות הטובה ביותר לפעולות ההסתדרות בכדי להבטיח את מלוא הזכויות של הפועלים הערבים בישראל. אני מבקש לאפשר לחברים העומדים בראש המחלקה הערבית להביא את דבריהם בפני ועדת העבודה של הכנסת כדי שתלמוד בפניכם התמונה כולה.

י. כהן:

האמת ניתנה לחאמר שההסתדרות משמשת אחד המוסדות העיקריים למפגש בין יהודים וערבים וחתה קורת גג אחת - בין אם אלה פועלים ובין אם אלה פקידים יהודים וערבים יחד. המפגש הזה קיים במשך כל שנות המדינה למרות המבחנים הקשים, ולמרות המלחמה,

י. כהן:

מפגשים אלה הצדיקו את קיומם ונמשכו כמעט ללא הפרעה, פרט לחריגים מסויימים פה ושם.

מפגשים אלה לא החלו מאז קום המדינה, אלא עוד בשנת 1925 החלו מפגשים אלה דרך תורח פועלי ארץ-ישראל שהיוותה את הקשר אל ההסתדרות במסגרת ארגון הפועלים והם נהנו מכל הזכויות, פרט לזכות לבחור ולהבחר. אבל היו להם כל הזכויות המקצועיות, הגנה מקצועית. כמובן, מאז קום המדינה פעילות ההסתדרות גברה יותר-ויותר בקרב הפועלים הערבים.

בשנת 1939, אחר נסיון של מספר שנים הוחלט לצרף את החברים הערבים לוועדת התרבות, החינוך, החינוך המקצועי ועוד. בוועידה שהתקיימה בשנת 1959 הוחלט על חברות מלאה של החברים הערבים בהסתדרות. כאן אני אתייחס לסוף שנת 1973. ריבוי מספר החברים הוא כ-12%-10% לשנה. בסוף שנת 1973 הגיע מספר המועסקים ל-108.000 ערבים, מזה 96.000 שכירים. מתוך 96.000 השכירים היו בסוף שנת 1973 58.000 משלמי מס. הוזה אומר שלמעלה מ-60% מכלל השכירים הערבים מאורגנים בהסתדרות; פרט לחברים המבוטחים בקרנות ביטוח שונות מבלי להיות חברים בהסתדרות. אני מניח שזה עוד כ-10.000 איש. איפשרנו זאת רק לערביי ישראל על-מנת למשוך אותם להסתדרות. לזה יש לצרף גם את החברים הפעילים באיגוד המקצועי, ואם אתה רוצה, אתה יכול לצרף לכאן את עקרות הבית, חרי יחד עם משלמי המס הם מגיעים ל-94.462 איש. מספר הנשים ועקרות הבית מגיע ל-45.000. יש כאלה שנעשות חברות באופן אוטומטי כאשר בעליהן נעשים חברים בהסתדרות.

אני רוצה להתייחס לגידול מספר החברים באוכלוסיית ההסתדרות ב-4 השנים האחרונות, מ-1970 ועד היום הזה היה גידול נמרץ. בשנת 1970 היו 62.000 חברים, בשנת 1971 - 68.000 חברים, בשנת 1972 - 76.000 חברים, בשנת 1973 - 84.000 חברים ובסוף נובמבר 1974 - 94.000 חברים; ויהד עם האוכלוסייה האחרת של ההסתדרות החברים הערבים מגיעים ל-290.000 כולל הילדים המקבלים את כל השירותים של קופ"ח ועזרה סוציאלית של ההסתדרות. לדעתי, עצם ההתארגנות מחדירה לתוכם את השיוויון והעזרה ההדדית. אינני רוצה להרחיב את הדיבור על כל הדברים האלה.

בשנים הראשונות היה פער מבחינה כלכלית, חברתית ותרבותית. בשנות החמישים היו שתי רשויות מקומיות בישוב הערבי - היום יש 55. הקמת רשויות מקומיות הרמה רבות לביצוע פעולות פיתוח שההסתדרות התגייסה להן; וכמיס יודע שעוד לפני שהלך לכנסת עברנו מכפר לכפר, בשיתוף משרד העבודה ומשרד החקלאות, במטרה לפתח את הכפר ולהקים בו מפעלים, מפעלי חקיקה, קופות מלווה והסכון, קואופראטיבים לתחבורה, קואופראציה יצרנית, מתפרות, נגריות. כל הפיתוח הכלכלי שעבר את הכפר הערבי הוא כמעט כולו בוצע דרך האגודות השיתופיות, ההסתדרות ומשרד העבודה שהקימו בכפר הערבי 167 קואופראטיבים וצרכניות.

הפעילות הכלכלית והחברתית של ההסתדרות בתוך הכפר הערבי העלתה את מעמדו הכלכלי והחברתי לממדים מזהירים ביותר. אני סבור שכיום הגענו לשיוויון כלכלי מלא בין התושבים היהודים לבין התושבים הערבים, בין הפועל היהודי לבין הפועל הערבי, ובוודאי בין הפלח היהודי לבין הפלח הערבי. ישנם אפילו ענפים מסויימים, למשל: גידול תות שדה ליצוא וענפים אחרים שעולה במעמדו על הענף היהודי מבחינת השפעתו ומומחיותו בענפי היצוא החקלאי לחו"ל - זו היתה התוצאה של פעילות מאד עקבית בתוך הכפר הערבי, גם מבחינה כלכלית וגם מבחינה חברתית.

אני רוצה לעמוד בכמה מלים מדוע צריך מחלקה ערבית. מתוך הנסיון שהישוב היהודי עדיין איננו נכון לקלוט את הפועל הערבי בכל המיגזרים האחרים ובמוסדות, והמשלח עסוקה כל-כך הרבה בבעיות שלה עד שאינה מתפנה להתעסק

י. כהן:

בישובים הערביים. ישנם אמנם קריטריונים לפיהם מבצעים את פעולות הפיתוח. למשל: קופ"ח מקימה מרפאות במקום ששם יש 500 משלמי מס. בכפר שאין שם 500 משלמי מס ואין מקמים מרפאה. אז ישנה אחות שמבקרת פעם בשבוע, וזאת בכפר ששם ישנם 200 משלמי מס. אבל אם ישנם בכפר מסויים רק 60-50 משלמי מס, למשל: הכפר שעאב-חמורכב כולו מפליטים פלחים פשוטים. בכל זאת פנינו לקופ"ח והיא הקימה מרפאה. בדרך זו היא הקימה כבר 60 מרפאות בישוב הערבי ובישוב המעורב. אינני מאמין שהמוסד היה משתנה בנושא זה. (ל. דיצ'אן: לו היה ביטוח בריאות ממסלתי מקיף, אולי היה משתנה). מכל מקום, 80% מן הישוב הערבי הוא ישוב חקלאי. אזי, בשנות ה-60 הוצאנו את האיגוד המקצועי מהמחלקה הערבית, כי הגענו למסקנה שמרבית הערבים עובדים בישובים יהודים ששם יש מועצות פועלים ויש לצרף את האיגוד המקצועי למועצות הפועלים. לכן, לקחנו 20 עובדים של המחלקה הערבית וסינפנו אותם למועצות הפועלים המטפלות בפועלים ערבים, או בישובים מעורבים. יוצא איפוא שמתוך 95,000 חברי ההסתדרות במיגזר הערבי, 42,000 מסונפים למועצות הפועלים. הקמנו מועצות כאלה בעוספיה, טייבה ושפרעם ושילבנו כמה מהם במועצות פועלים בצפת, כרמיאל, טבריה ומקומות אחרים; והם מסונפים לאיגוד המקצועי. כך שהיום, הפועל הערבי אינו זקוק להגנה מקצועית נפרדת ושוכנענו שהגענו לשלמות. אינני אומר שאותן מועצות פועלים יהודיות מתחזקות ומתאמצות בישוב הערבי המסונף אליהם כפי שצריכות הן לעשות. למשל: טינפנו את בית דג'ן למועצת הפועלים בכרמיאל. אזי, מה יכולה לעשות מועצת הפועלים בטבריה, למשל, קיימות פעולות תרבות. אבל יש כאן בעיה הקציבית. אמנם קיים משרד מחוזי בטבריה האחראי לכל הגליל ויש לו ג'יפ אחד ל-50 כפרים העובר ממקום למקום ומארגן את כל הפעולות.

אולם, ישנה התייעצות איתנו, ישנו תעריף לכל הפעולות ויש מחלקה המדרבנת את העניינים. אנחנו אכן הצלחנו באיגוד המקצועי. אבל לא הצלחנו בתעשייה. אמרנו שיש להקים מפעלים בכפר הערבי. הלכנו כמים ואנוכי למשרד מסחר ותעשייה וביקשנו מהם שייאפשרו הקמת מפעלים, כדי שהעובד הערבי לא יצטרך לנדוד מכפרו העיריה. פתחו לנו שם מגירה ואמרו שתהילה יש להסדיר את העניינים בקרית מלאכי, בקרית שמונה ובמקומות אחרים ואז-כך יספלו בענייני הערבים. אזי, הלפשה המחלקה הערבית יזמים ויצרנים המהפשים כוח אדם ואמרנו להם: בואו תקימו מפעל בטייבה שיעסיק 40 פועלים. היום יש כבר כ-40 מפעלים כאלה המעסיקים כ-4000 פועלים ערבים. לצערי, גם הברת העובדים אינה מוכנה לעשות זאת עד היום. אבל אנחנו מקווים. (ד. אמיר: האם אמרת שאינם מוכנים, או שאין להם מספיק משאבים). כאדם העובד 30 שנה בשטח הערבי יודע שהעם היהודי הוא עם לבדד ישכון ולא תמיד הם מוכנים לשלב אחרים ועד אשר נחליט פעם שיש לשלב שילוב מלא את הערבים מבחינה מקצועית וכלכלית; או לעשות סגרגאציה.

אנחנו נאבקים קשה לשלב את הנוער העובד הערבי בהסתדרות הכללית של הנוער העובד והלומד, וזו אינה רוצה לעשות זאת. זה 15 שנה שאנחנו נלחמים שיקבלו את הנוער העובד הערבי להסתדרות הכללית של הנוער העובד והלומד כחברים. וזאת, למרות שחרות על דגלים: לעבודה, להגנה ולשלום. אבל כיום יש כבר כ-5000 חברים בנוער העובד הערבי. הוא עצמו לא היה עושה זאת, כי הוא עסוק בדברים אחרים. כן אין מאשרים את מעמד היהודים והערבים בענייני בטחון, בענייני קליטה ופיתוח.

כאשר אני מזמין לפגישה, כניח, 50 סטודנטים ערבים ו-50 יהודים באים מקרב הערבים 48 סטודנטים ובין היהודים מופיעים רק 2. אני לא אלך לנתח עכשיו את הסיבות ויש הרבה סיבות לכך. אבל אני בחלט אומר שאלה הן שתי חברות: חברת כפר והכרה עירונית-תעשייתית והסטודנטים הערבים באים מתרת כפר והסטודנטים היהודית באים מחברה עירונית-תעשייתית ויש התכתשות, כי הסטודנט היהודי עסוק הרבה בענייני בטחון שהסטודנט הערבי אינו עסוק בכך והמלחמה והגיוס למילואים אינם משאירים זמן לחשוב על שילובו של הסטודנט הערבי. יש צורך גם במכשירים מיוחדים בכדי לשלב אותם במסגרות הכלליות שלנו.

י. כהן: אני רוצה להתייחס בכמה מלים להרכב המקצועות של העובדים הערבים. כמובן, ידוע לכל שרכב המקצועות של היהודים והערבים הוא שונה. הרכב המקצועות היהודיים הוא יותר סכני וברמה יותר גבוהה. כן הדבר לגבי התעשייה. בטבלה אתם יכולים לראות שסך-הכל העוסקים בתעשייה ומלאכה, קלאות וגננות, בנין, מהנדסים ושכנאים בסקטור היהודי מגיע ל-39% ובסקטור הערבי ל-59.7%. יש כאן אמנם הבדל של 20%. אבל אני רוצה להגיד לחברים הערבים שחושבים שכל פועלי הבנין בארץ הם הערבים - זה לא נכון. זאת אומרת, חלק ניכר של הפועלים הערבים הם פועלי בנין. (צ. נתנזון: 28.000 פועלים יהודים ו-10.800 פועלים ערבים). (י. חבושי: זה כולל גם פועלים פשוטים במע"ץ). (צ. נתנזון: כהן דיבר על החלוקה באיגוד המקצועי שלנו לפועלי אריג, מתכת, פקידים וכ"ו. אבל יש לזכור שנוסף לחברים בהסתדרות יש גם פועלים יהודים שאינם חברי הסתדרות. כן הדבר לגבי הפועלים הערבים שישנם ביניהם כאלה שאינם חברי הסתדרות).

אני מדבר על אלה המאורגנים בפקידות ושירותים; אם אני אומר ש-65% מאורגנים ותוסיף לזה את ה-35% חבלתי מאורגנים, הרי באופן כללי נפקידות ושירותים יש כ-52% יהודים ו-26.1% ערבים - זה כללית לסוף שנת 1973; מורים ערבים מהווים 8.6% ויהודים - 4.4%. המצב בסקטור הערבי בשטח ההוראה הוא יותר טוב כיון שהאקדמאים, בוגרי האוניברסיטאות, המסיימים כלכלה, או סוציולוגיה, או מהנדסי חשמל - כולם הולכים לדראג. אני חושב שבענין הפקידות והשירותים חלה בשנים האחרונות התקדמות. זאת אומרת, הפועלים הערבים מתקדמים בסולם הקידום המקצועי.

אנחנו, למשל, קשורים לרשת "עמל" שהקימה בית-ספר מיוחד בטייבה ובנצרת. נוסף לכך, כל בתי-הספר של "עמל" פתוחים לערבים במקומות רבים, בערים מעורבות ויש שם מאות רבות של תלמידים ערבים. נוסף לכך, אנחנו מקימים קורסים במועדונים שלנו למקצועות שונים כמו: תלמידי תיכון שנכשלו בבחינות הבגרות אנחנו מסניעים להם לסיים את הבחינות במתמטיקה, באנגלית ובמקצועות אחרים. אנחנו מקיימים קורסים מיוחדים לפועל הערבי, כי אנחנו רוצים שהפועל הערבי ימשיך להתקדם ויגיע למשק. אחוז העובדים בחקלאות ובנין מקרב הפועלים הערבים גדל והולך משנה לשנה והם עולים בידיעותיהם וברמה המקצועית שלהם - זה דבר חשוב מאד, וזה כתוצאה מפעולה מקצועית הנעשית בבית-הספר לחניכות שהוקם בשיתוף עם משרד העבודה והנוער העובד והוא מקיים כל מיני קורסים לפקידות והנהלת חשבונות. כן אנחנו מקיימים קורסים כאלה במועדונים שלנו.

כן אני רוצה לומר שעבודתה של המחלקה הערבית אינה מסתכמת בעיקר בענין המקצועי, אלא אנחנו מתרכזים גם בנושאים אחרים. יש לנו 36 מועדונים לגברים ו-15 לנשים. יש לנו 117 קואופראטיבים שהן צרכניות, קופות מלווה וחסכון, קואופראטיבים למוניות, כי בדרך זו פתרנו את בעיות התחבורה. המוניות משרתות את התחבורה בין הכפר הערבי למקומות העבודה שלהם.

עשינו עבודה חשובה מאד בשיכון, וזאת למרות חוסר רצונה של חברת שיכון לעזור לנו. אנחנו קיימנו 15 אגודות לשיכון והכנסת זרעון יעיל על כך שאנחנו היינו הראשונים והיוזמים והוקמו כבר 200-600 יחידות דיור, מהם 60 בנצרת לפועלים פשוטים ומקצועיים. עשינו זאת בעזרת משרד השיכון והסתדרות. בנצרת עשו זאת שיכון עובדים ויש מקרים שאגודות השיכון בעצמן בונות.

אנחנו פיתחנו רשת גדולה מאד של מפעלי השקיה שהעלה את הפיריון החקלאי בצורה פנטסטית. ישנן 53 אגודות שיתופיות חקלאיות בישוב הערבי. ישנם עתה גידולים בישוב הערבי הגדלים תחת מעטפה של פלסטיק והפלה הערבי משנה את הענפים שלו. פעם היו עיקר הגידולים שלהם עצי זית ובפלחה דרעו זעורה וחיטה. היום חשתנו הגידולים ועברו לגידולים חדשים, אשר בחלקם נועד ליצוא - גם זה כתוצאה מפעולתה של ההסתדרות. יש לזה חד חשוב מאד.

י. כחן:

אינני יכול לדבר על העניין המקצועי מבלי לעמוד על עניין הסטודנטים, אם כי אינני יודע אם לכך התכוון חבר-הכנסת זועבי בהצעתו לסדר-היום. (היו"ר - ש. ארבלי-אלמוזלינו: מה קורה עם בו גרי בתי-הספר התיכוניים, חרי לא כולם הולכים לאוניברסיטאות, מה אתם חושבים בנושא זה?) הנוער הערבי בכפר הי בפער עצום לעומת הנוער הישראלי. יש לו שעות פנויות רבות. נוער שאינו הולך לתיכון מתחיל משעה 5 אחרי-הצהרים לחפש לו פורקן. ישנם אמנם סימפוזיונים, קורסים בערב; ישנם קורסים לתלמידי תיכון והרי ידוע שכ-25% ממסיימי בתי-הספר התיכוניים עומדים בבחינות הבגרות. (י. יודין: באות גם בהורות?) בהחלט! מועצות הפועלים מקיימות 10 מכונים בכפרים המערבים של מוסלמים ונוצרים חרי חס משותפים, ובמקומות שהכפרים הם מוסלמים טהורים או דרוזים טהורים - זה בנפרד. וזאת, על-מנת לאפשר לתלמידי בתי-הספר התיכוניים לעבור את בחינות הבגרות. אנחנו גם איפשרנו לתלמידי תיכון שלא עמדו בבחינות לעבור אותן בצורה אקסטרנית - חבר זה לא היה נעשה לולא גורמים מסויימים שדחפו לעניין זה, למרות הגרעון הכספי שנוצר כאן. אבל גם המחלקה משתתפת בכך.

פעולה חשובה נוספת היא עניין הספורט - זהו דבר מאד מבוקש והכרחי. אבל יקר מאד. אנחנו מקיימים פעולות כאלה בין ערבים לבין עצמם וכן בין ערבים ליהודים. יש לנו 65 קבוצות ספורט שאנחנו מחזיקים יחד עם "הפועל". אנחנו מקיימים 16 סניפים של נוער עובד ולומד, וכן בית-ספר לחניכות. אמנם יש לנו עדיין בעיות וטרם פתחנו את הטיבות החניכות של הנוער העובד. אנחנו רק מטפלים בצד המקצועי וחושבים כיצד לפתח את הפעולה החינוכית.

אנחנו כיום מקיימים יחד עם משרד החינוך והתרבות 10 סמינרים ובכל סמינר משתתפים 90 תלמידים יהודים וערבים. כל סמינר כזה נמשך 3 ימים, למשל, בירושלים בבית-הכרם קיימנו סמינר כזה שהוא בבחינת סימפוזיון להחלפת דעות וחקניית יסודות ראשוניים של אזרחות טובה. וזאת, על-מנת להקטיף את הפער וליצור פוטנציאל ליחסי הברות. סמינרים אלה יקיפו 900 תלמידי תיכון יהודים וערבים.

אנחנו מטפלים גם בבעיות הסטודנטים. זו בעיה מאד סבוכה, כי אגודות הסטודנטים אינן מקבלות את הסטודנטים הערבים. לכן הקימו הסטודנטים הערבים אגודה משלהם ואינם הולכים לאגודה אחת. נוסף לכך, אין להם הפניה מקצועית נכונה, למרות שאין כל סיבה להפליה עדתית. אבל זוהי תוצאה של הפער בקרב התלמידים וכאשר הם באים לקמפוסים ומסתובבים שם אנשים מכל הקצוות ומדברים על זכויות הסטודנטים הערבים - שם נוצרת המתחנות. יש בעיה של מעונות הסטודנטים.

אני חכינותי המצות של כל ההצעות ומה יש לעשות ואני חושב שאני יכול לומר זאת בשתי מלים: יש להגביר את רשת "עמל" בשטח הערבי כדי שאפשר יהיה להקנות יותר ידע לתלמידים הערבים על-מנת שיוקלטו טוב יותר בשוק העבודה. להרחיב את בתי-הספר לחניכות ולהקים מפעלי תעשייה בתוך הכפרים הערבים. מפעלים אלה יוקמו גם על-ידי הממשלה וגם על-ידי הברת עובדים. סיכמנו עם חברת עובדים שיקבלו כלכלן ערבי המכיר את המיגזר הערבי ויעזור בהקמת תעשייה עם תשתית מתאימה לתעשייה בטקטור הערבי. אנחנו סבורים שצריך לקלוט יותר משכילים ערבים בתוך ההסתדרות והממשלה. אמנם גם ההסתדרות וגם הממשלה קלטו מספר גדול של אקדמאים, אם כי במשרדי הממשלה הוא יותר נמוך. אבל הם אינם מגיעים לעמדות יותר רציניות וצריכים לקדם אותם. אני מבין שלשכת היועץ לענייני הערבים מטפלת בכך. אבל אני הצעתי לקלוט 20-30 משכילים ערבים ב"טולל-בונה", ב"כור", ב"משביר" ומקומות אחרים שיעבדו במוסדות כאלה.

גם בעניין הסטודנטים יש לנו כמה הצעות, למרות שזו בעיה סבוכה. יש בעיה של שיעורי עזר לסטודנטים הערבים הבאים ברמת ידע נמוכה מזו של הסטודנטים היהודים. כן יש למצוא פתרון לבעיות בתוך הקמפוסים. לכן הצענו את הצעותינו.

ג. כמים:

אחרי ששמעתם סקירה כל-כך מקיפה
מחברי כהן נשאר לי רק לחודות

לחבר-הכנסת זועבי שהעלה את הנושא בזמן המתאים, כי אכן זהו
הזמן המתנה ביותר ביחסי הערבים והיהודים; במקום שאנחנו נתקרב,
אנחנו מתרחקים. אינני נכנס כרגע לסיבות, כי זה יקח לי זמן
רב. אני לא קראתי את נאומך, חבר-הכנסת זועבי בענין קליטת
האינטליגנציה הערבית. אבל אנחנו חושבים שמגיעות להם עמדות
מפתח, כי הם מתקבלים בדרך כלל לדרג הנמוך.

דבר נוסף, אני חושב
שהגיע הזמן שנעביר את התיעוש לכפר הערבי. אני זוכר שבאנו
בזמנו אל השר שרף ואמרנו לו שענין התיעוש הוא לא ענין של
מצוקה ושל חוץ, כי יש כאלה המוכנים להשקיע בנצרת העיר. אבל
אם יש להם התנאים המתאימים לכך, ובעיקר, כאשר יש להם תנאים
בנצרת עילית - מדוע שיבואו משקיעים לנצרת העיר להקים תעשייה
בסקטור הערבי כאשר זה לא רנטבילי. מישהו ניסה להקים בית-הרוש
לשתיחים בנצרת העיר וביקש שיתנו לו תנאים של איזור פיתוח, או
מפעל מאושר, או מפעל מוכר, כי יש תנאים שטובים את המשקיעים.
חברת העובדים גם היא עמדה על כך.

אני מודה לחבר-הכנסת זועבי
שחיזק את דעתה של המחלקה הערבית של ההסתדרות ותבע קליטת
האינטליגנציה הערבית ופיתוח התיעוש הכפר הערבי. אני מבקש
מחיושבת-ראש שתעמיד אותי אולי על טעותי. אולם, היה מקובל
בזמנו להקים ועדת משנה משותפת לכמה ועדות כמו ועדת החינוך
והתרבות, ועדת העבודה, ועדת הכלכלה ועדת חכספים. יתכן
והכנסת ידעה שועדה זו פעילה יותר, אולם, עליכם לדעת שבזה
עדיין לא נגמר הענין על-ידי הטיפול בעניני העסקה, כי ישנם
שטחים אחרים שהם לא פחות חשובים.

כאן אני מנסה להעלות עוד
ענין, כי פה אנחנו צריכים לדבר בגילוי לב. בשנת 1948 עזבה
רוב האינטליגנציה הערבית את הארץ ונשארו מעט מאד מהאינטליגנציה
הערבית-ישראלית. אז היו בארץ שתי חברות מודרניות: החברה
היהודית היתה מורכבת מ-600,000 יהודים שברובם המכריע היו
אירופאים והיו הערבים שהיו חברה מזרח תיכונית - זה היה
המפגש הראשון כאשר עוד לא היה סקטור ערבי, בצורה כזו שלא
ההשיבו להלוטין את הערבי בעיני היהודי. עתה המצב הוא אחר
ומחשיבים זה את זה וצדקו אלה שאמרו כאן שהבעיות הבטחוניות
של ישראל הן שונות מאלה של הסקטור הערבי. אבל אני חושב
שתפקידה של המחלקה הערבית בוועד הפועל של ההסתדרות הוא לחשוף
את הענין. אם תשאלו אותי אם הצליחה המחלקה, אומר לכם
שלא הצליחה ונשאר לה עוד הרבה מה לעשות, כי יש לחשוב איך
חרשו את השדות לפני קום המדינה ואיך חורשים אותם אחרי קום
המדינה.

צדק חבר-הכנסת זועבי שאמר

שאנחנו הולכים לקראת מתיחות משני הצדדים. מנסיוני, ובמשך שנים
אני נפגש עם יהודים וערבים, עם אנשים מחו"ל ומהארץ והשאלה
לא כל-כך פשוטה ולא יכולים לעבור עליה לסדר-היום בין יום.
וזאת, בעיקר, אם נעשה את הדבר הראשון והוא: לתת עמדות
מפתח. אחת הדוגמאות לכך הם הדברים הנוגעים לקדושת המוסלמים.
יש בית-דין שרבי והעדה המוסלמית סובלת מחוסר קדים ומחוסר
בית-דין לערעורים. העדה הדרוזית שהיא יותר קטנה יש לה בית-דין
לערעורים משלה. אני מדגיש כאן את סבלם של המוסלמים ויש
להמליץ שהדברים יוסדרו, כי לא יתכן מצב כזה. אם אתה מדבר עם
אנשי סאחנין אתה שומע כיצד הערבים שופכים את לבם.

אתם רואים כאן את נואף ואותי

שאנחנו סגנים עם סמכויות ואני שומע שגם מר סולידנו עומד
לקבל שני עובדים עם סמכויות, ולא רק לעשות רעש. אתם תמליצו
בוודאי גם בפני שר החינוך שתקום ועדה עליונה לחינוך הערבי, כי
יש בעלי מקצוע בשטח, יש גם דוקטורים בעניני חינוך שהם ערבים
ישראלים וישראל יקרה להם.

י. כמיס:

אני מודח לכם ואני חושב שהאינפורמציה שהבאנו לכם שבעלי מקצועות חופשיים אינם עובדים במקצועם, אלא כמורים, ואינם נקלטים במקצועותיהם, תהיה לכם לעזר.

נ. מצאלחה:

אני באמת רוצה להעלות רק כמה נקודות יסוד לגבי הסקטור

הערבי. אלה אשר השתתפו בישיבת הוועדה בקדנציה הקודמת יודעים שהמסקנות שהוגשו בזמנו בענין שילובם של הערבים מתבצעות היום. אינני בא כמאשים. אבל אני אומר לכם בכל הכנות שאינני מאמין שנעשה טיפול יסודי בעיות. אני חושב שחבר-הכנסת זועבי צדק ואני יכול להגיד בכל הכנות שאני כערבי שחונך במדינה הזו, הרי ענין תיעושו של הכפר הערבי - ואני אומר את הדברים במלוא האחריות ואני חבר מוסחה שונים של המפלגות בהסתדרות - אין לחברת העובדים שום מדיניות להקים מפעלים בסקטור הערבי. אזי, בנוסף לכל המתיחויות שישנן זה מתסכל מאד שכל הדברים האלה סגורים גם מממשלה וגם חברת העובדים שלא פחות מ-50% היתה יכולה להעביר לכפר הערבי אינזה מנצלת כל ניצול את השטח הזה. נוסף לכך, עקב החסות בכויות במיליארדים נשאר הכפר הערבי נחשל. מלבד המפעל של פאריס המדן המנוח לא עושים שום דבר ואף אחד לא נותן תשובה. אמנם ישנן תשובות כאלה ואחרות. אבל בדרך כלל מתחמקים. (היו"ר - ש. ארכלי-אלמוזלינו: האם יש יזמים ערבים). לי אין שום טענה לגבי אותו יהודי המעדיף את דימונה, או קרית ארבע. הוא עושה זאת מבחינה פטריוטית. אבל אין יזמים ערבים, כי איפה יש לנו ערבים שיש להם מיליארדים.

אני אינני מוסר סקירה על מה שעשינו. אולם יש מקום לעמוד על תמיכת הממשלה במועצות המקומיות הערביות. ב-16.2 יהקים כינוס של נבחרי המועצות המקומיות הערביות, ובין היתר ידונו על המאבק שהיה להם על תמיכתה של הממשלה. אינני יודע מהן ההשלכות הפוליטיות. אבל אנחנו כולנו זקוקים לעזרתה של מדינת ישראל. אני מודע לנטל הרובץ על היהודי. אני לא מקנא בו. מספיק אם אני כצעיר ערבי שלא שרתי בצח"ל יכולתי לחסוך לי 30,000 לירות. זהו הלקי שלי. הלוואי וכל ערבי היה תורם 1000 לירות אד-הוק - כל המחסור היה מתכסה, כי אין זה ענין של חוק. תמיכתה של הממשלה היא 7 לירות לגולגולת. שמעתי שכתוצאה ממאבק שהיה ליהודים ולערבים יחד תביא את הממשלה לידי-כך שיעלו את התקרה. אבל אני יודע דבר אחד שבכפר קרע לא היו תלמידים כלל בשנת 1948, היום יש שם 1700 תושבים אשר 500 מהם תלמידים. אזי, כאשר יושב-ראש הוועדה הקרואה שלה מכתב לשר החינוך והתרבות וביקש ממנו תקציבים, ענו לו שבגלל מלחמת יום הכיפורים אין תקציב ותשלח לנו מכתב בשנת 1975. אני חושב שאפשר לעודד את הכפר לתרום. אני רואה את הכפר שלי ואם יש לנו סכום של 500,000 לירות והממשלה תיתן עוד 300,000 לירות אפשר לפתור את בעיית התיעוש על-ידי הלוואה לטווח ארוך.

אשר לצעיר הערבי שאני מספל בו בהסתדרות - אני יכול לספר לכם שבאוניברסיטת חיפה כל הסטודנטים הלכו ברשימה אחת ולא רצו לקבל סטודנטים לרבים שאולי הרשימה תייצג חלק מהסטודנטים התומכים באש"ף. אנחנו על-ידי-כך מפרידים את הסטודנט הערבי עוד יותר. אנחנו עושים כאן צעד טראגי, כי הסטודנטים אינם מזכנים ללכת ברשימה אחת עם הערבים - לאן הגענו. לכן, הייתי מציע שתשמעו גם את הסטודנטים. יש אמנם ביניהם כאלה שינצלו כל דבר כדי לנגח. אבל יש כאלה שתמכו במדינה הזו וגדלו בה מכיתה א' ועד לאוניברסיטה. אני דיברתי על 15 מקומות שאינם מסכימים להשכיר דירה לערבים. זוהי טרגדיה אבל זוהי בעיה שצריך לפתור אותה וצריכה להיות כאן איזו שהיא מדיניות. גם במעונות הסטודנטים המצב הוא כזה. (פ. גרופר: במעונות הסטודנטים בפולטנה לחקלאות הם נקלטו). בזמנו לא היתה המתיחות של מלחמת ששת הימים ומלחמת יום הכיפורים.

ד. נחמני:

אני מסכים שישנה דאגה במיגזר הערבי לעניני תעסוקה. אני

מסכים חבר-הכנסת זועבי שישנה דאגה במיגזר היהודי בשאלת התעסוקה.

ד. נחמני:

אנחנו נמצאים היום בתקופה קצת קשה למדינת ישראל ולא נכנס לנתח את הבעיות. אבל בעיית התעסוקה היא שאלתם של כל אזרחי ישראל. אינני מאמין שנפלטים פועלים ערבים יותר מאשר פועלים יהודים, אם יופלטו, הרי זה חופף בחלקו גם לגבי השטח הערבי וגם לגבי השטח הישראלי.

אני מאמין שהמחלקה עשתה רבות מאז 1948, מאז קום המדינה, ובעיקר, חברי כמים וכזון שניסו לגשר על-פני המתיחות שחיתה לאחר מלחמת העצמאות בין התושבים הישראליים, המוסלמים והדרוזים והנוצרים, כי המדינה נאבקה על קיומה. המתיחות בארץ עולה ויורדת בהתאם להתפרצות המלחמות במדינת ישראל; וזמלחמות הם בשלבים לא רחוקים זה מזה, לא כמו במדינות אחרות. אזי יש מתיחות בין מוסלמים ויהודים באופן טבעי, למרות שאנחנו רוצים לראות את התושבים המוסלמים - ואני מקווה שאכן כך אנחנו רואים אותם - כתושבי ישראל הנאמנים למדינת ישראל. אבל זה טבעי.

הבעיות שהעלו כאן בחלקן צצות גם במיגזר הישראלי. תשמעו את העולים החדשים ביזח טענות יש בפייהם - בדיוק אותן הטענות, ואולי הרבה יותר חמורות. אזי, קודם כל יש להזים את הטענה שיש הבדל בין האזרח הערבי במדינת ישראל לבין האזרח היהודי. נכון שישנן בעיות, והמדינה כולה בעיה אחת קשה, ויש לזה השלכות. אזי אתה מצויר ואומר שזה שייך למיגזר הערבי ויש אומרים שזה שייך למיגזר אחר. אני חושב שהמדינה צריכה לדאוג לכל הבעיות בשלמותן ולכל תושבי הארץ.

מדוע אני אומר שלא צריך לראות את האזרח הערבי לא כשווה זכויות לאזרח הישראלי, כי אני חושב שהטיפול באזרח הערבי צריך להיות כמו בעירות הפיחה. (י. כמים: אתה בטוח?) אתה יודע שהיו לנו על כך שיחות בחו"ל.

לא היתה לי הזכות לקרוא את נאומו של חבר-הכנסת זועבי בכנסת. אבל מתוך הדברים המעטים שקראתי כרגע עלי לומר שמלחמת יום הכיפורים יצרה מחפכה במדינת ישראל, מחפכה במחשבה ולאחר שיושבים פה קשה לעכל אותה. היא גם יצרה מתיחות נסתרת וגלויה בין העם הערבי לבין העם היהודי ואין להתכריא זאת מתחת לשולחן. אולם כאן יש עם שנאבק על נפשו. אני רציתי לומר שהמחלקה הערבית פעלה לגישור, להבנה ולהינור, ואתה ידדו כהן יודע שאני מספר פעמים בדיכתי על כך. אולם, היום אני חושב שישנם כמה דברים שהם בטמכות ממשלת ישראל. למשל, אם חברת החשמל רוצה להעביר קו באיזח שהוא שטח הנמצא בבעלות של כפר ערבי, ואין רוצים לתת להעביר את הקו, כי הוא חוצה את הקרקעות שלהם - האם לזה נקרא קיפוח? הרי חברת החשמל רוצה לבוא לקראתם ואי-אפשר לקרוא לזה קיפוח.

המצב הוא כזה שאנחנו צריכים לראות שלא יהיה הבדל בשאלת התעסוקה - זה הנושא שלנו - בין הפועל היהודי לבין הפועל הערבי. כל אזרח הממלא את חובותיו כלפי מדינת ישראל זכאי לזכויות, בתוכם גם ענין התעסוקה והביטוח הלאומי. למשל: כאן עברו בקלות ראש על הנושא הזה של הביטוח הלאומי. אני חושב שהמיגזר הערבי אף הוא נהנה מהביטוח הלאומי יפה מאד; אני חושב שאין מדינה באיזור שלנו שנותנת בטחון סוציאלי כזה לאזרחיה. אני חושב שהסתדרות תרמה רבות בפעולותיה במיגזר הערבי וגם שמרה על זכויותיה. אני מקווה שגם המחלקה לאיגוד מקצועי שיש לי הזכות להיות חברה בה תעשה הכל כדי שלא תהיה שום הפליה בין אזרחי המדינה בעלי נת שונה.

אשר לדו"ח של מר כהן נאמר שבשנת 1973 היו במיגזר הערבי 164 אגודות רשומות, ומספר חבריהן הגיע ל-17,000, החון העצמי הגיע ל-14 מיליון לירות וחון זר ל-4 מיליון לירות. אני רוצה לעמוד על ה-14 מיליון לירות ולומר שזה יותר מאשר אצל היהודים. יוצא איפוא, שיש לדאוג לכך שהגורמים השונים יראו שהזכויות החיינה שוות.

ט. א. זועבי:

חברים, אינני רוצה להתווכח עם אנשי ההסתדרות שבאו היום לישיבה, ואני בהצעתי לסדר-היום הגנתי עליהם ואמרתם שלא יטילן את כל האחריות עליהם. ההסתדרות היא מוסד והממשלה היא שצריכה לעשות את הדברים האלה; וכבר אמרתי ליושבת-ראש הוועדה הלוואי וחיו באים נציגי ההסתדרות לישיבה הקודמת כדי לתת לנו עצה טובה איך לצאת מהבעיה הזו. אנשי ההסתדרות יוצאים אולי כנאשמים מחישיבה שלא עשו דבר, אבל מה שצריך עוד לעשות - זה צריכה לעשות הממשלה. ההסתדרות אינה יכולה לשאת בכל האחריות, כי זוהי אחריות גדולה.

אני דיברתי על כל

הבעיות ועל המשרדים הנכללים בה. אני רואה לפני את מר חנושי, ואינני בא כאן להאשים את משרד העבודה שהזניח את האזרחים הערבים. להיפך, זהו משרד הממלא את חובתו לכפר הערבי וסיחר את כל הרהובות. אבל, לעומת זאת, יש לי טענה למשרד התיירות וביקורת הדיפה עליו; יש לי ביקורת הדיפה על משרד החינוך והתרבות, על משרד הפנים. משרד העבודה יועץ טוב לערבים במשך 26 שנים, ואנחנו יכולים להתייעץ איתו איך לצאת מהכוך.

אשר להצעתם של נואף וכמיס בדבר הצורך להקים ועדה משותפת - יש לנו מלוא האמונה בוועדה זו. אנהנו רואים אותה בעבודה וכיצד היא מזמינה כל פעם אנשים אחרים הנקבעים לענין יושבת-ראש היא בסדר גמור ובסופו של דבר היא תמצא את הדרכים המתאימות כדי לצאת מכל הענין. הצעתי לסדר-היום אינה נוגעת רק לענין אחד, אלא לכל הענינים גם יחד. זו איננה הישיבה האחרונה של ועדת העבודה בנושא זה ושמענו את חברינו שהעלו כאן את בעיות ה"ווקר". לכן, יש להזמין לכאן גם את שר הדתות ושר החינוך ולעמוד על כל הבעיות החרופות הנוגעות לנו. כן יש להזמין גם את שר הבריאות. אנהנו סומכים על יושבת-ראש הוועדה שתעשה זאת.

צ. נתנזון:

אני מודה לחבר-הכנסת זועבי על חבטת הערכה למחלקה הערבית של ההסתדרות. יש כאן אולי לציין את הנקודה היסודית בכנין העסקת פועלים ערבים שבכזו ההסתדרות היא שזכויות העובדים הערבים מוכרות על-פי הסכמי העבודה, וכמקרה של אבטלה - אנהנו מתפללים שלא נגיע לזה - יפעל המטה המשותף להסתדרות ולמשרד העבודה לנושא האבטלה ויטפל בענינם של הפועלים הערבים והיהודים כאחד על-פי מלוא זכויותיהם. נדמה לי שזו יכולה להיות תמצית הוועדה בפני ועדת העבודה של הכנסת.

פ. גרופר:

אנחנו למדנו היום דבר, שלמעשה, היה ידוע שעניני העבודה לעניות דעתי הם במאה אחוז בסדר. אני עצמי קרוב לעניני עבודה ומכיר היטב את המיגזר החקלאי; ואם חושבים שהפועלים הערבים השתלטו על שוק העבודה, הרי גם אי-אפשר להגיד שהם עושים רק את העבודה השחורה. אבל הם השתלטו על שוק העבודה. אזי, אם הם וחלילה תהיה איזה קטסטרופה במשק ויחיו לנו מובטלים - אינני רואה שזה יכה בכל הפועלים.

על-כן, לדעתי, יש החילה

להזמין גם את כל המשרדים האחרים הנוגעים בהצעה לסדר-היום ולמכלול הבעיות, כדי שנלמד מהם את המצב, ורק אז נוכל לתת את דעתנו על המצב. אנחנו שמענו היום את עמדתה של ההסתדרות ואני מכיר את הדברים מצד המעסיקים ולא כל המעסיקים עובדים עם פועלים כהשטחים.

ד. אמיר:

האמת היא שאני חשבתם שאנחנו דנים רק בנושא התיירות. אני רואה שטעיתי ואני מברך על כך, כי הגיע הזמן שאנחנו נדון בטוגיה בכל היקפה. אינני מכיר את חכפר הערבי. אבל נראה לי שבשחן מתחולל שם ועלינו להבין את כל הקומפלקס הזה.

ז' . אמיר:

אחת הבעיות העיקריות היא שילובם של הערבים מבחינה חברתית ותרבותית, שילוב הפועל הערבי בחברה הישראלית, בחברת הפועל הישראלי. בעבודתי נפגשתי רבות עם הפועלים הערבים והישראלים - ויש ביניהם כאלה ששכחם הוא מעל ומעבר לשכר הממוצע במשק, ויש כאלה שיש להם פנסייה, ויצאו לפנסייה מוקדמת, ותנאים סוציאליים שהם מעל ומעבר מה שקיים היום באירופה. אבל ישנה תחושה זרות במגעים ובשיחות ואינני יודע אם החלטות יבשות של הפרלמנט, או הוועד הפועל של ההסתדרות יוכלו לפתור בעיות אלו. זה ענין של חיים בשותפות, זהו ענין של תהליך ממושך ומתמשך. זה נושא שחייב להיות דו-סיטרי. זה מתהיל במפגשים חברתיים ונגמר באוניברסיטה.

כיון שאלה דברים שאולי יש בהם

רוגז סובייקטיבי של רגע - איננו צריכים להביע דעה בנושא זה, אלא להיפך, יחד למצוא את הדרך איך לקרב את הלבבות במציאות הארץ-ישראלית, ובעיקר, עם התחושה שקיימת היום, אפשר יהיה לחביל את הדברים לאופקים שיהיו לתועלת לעם הערבי בישראל ולעם היהודי שחיים ביחד.

ל. דיצ'אן:

אני חושב שאין זה הזמן לזיכרון ורציתי רק לשאול מספר שאלות. בעמוד הראשון של הסקירה של המחלקה הערבית כתוב ש-50% מכלל חברי ההסתדרות הערבים והדרוזים שולבו במועצות פועלים. לפי חשבוני זה רק 45%. (י. כהן: זה מהווה כ-50%).

בעמוד 4 של הסקירה ניתנת

טבלה של המוסדות ומציינים בסיפוק שיש 56 מועדונים. האם שמתם לב איך נראים המועדונים האלה מבחינת הצורה? אני רואתי את המועדון במגדל כרום והוא עלוב ביותר. אני מתאר לו שהמועדון ביפו נראה יותר טוב. לכן, לא נראה לי הצורך הזה של המועדונים בירושלים ובנגב. לפי הטבלה, אם מותר להתבטא כך, יש כאן שעטנז.

דבר נוסף - סניפי הפועל -

האם ידוע למר כהן שקיים מגרש כדורגל ביפו שהוא על אדמת ה"ווקף"? האם ידוע לך שהוא עומד לרשות הקבוצות היהודיות חינוך והקבוצות הערביות צריכות לשלם דמי שימוש ואינן מקבלות את המגרש בצורה קלה - מה עשיתם בנידון?

אשר לעניני החינוך הערבי -

מצד אחד אומרים שיש מספר רב של מורים אקדמאים שהוא גדול יותר מאשר במקטור היהודי, ומן הצד השני - ישנה רמה ירודה יחסית בחינוך הערבי. (היו"ר - ש. ארבל-אלמוזלינו: אתה אינך יכול לדרוש ממנו להטביר את הדבר, ובעיקר, שהוא דיבר על כך. אבל הוא איננו שר חינוך). ברור ששאלה זו יש להפנות לשר החינוך. אבל מאחר ומר כהן דיבר על כך והוא מכיר את המיגזר הערבי שאלתי היא מה לדעתו הסיבה לכך שרק 27% מתלמידי בתי-הספר התיכוניים הערבים עומדים בכחינות הבגרות. אני חושב שזוהי שאלה לגיטימית, ולולא היה מדבר על כך, לא הייתי שואל אותו.

אשר לאי-פעילותה של חברת

העובדים - האם בתורת המחלקה הערבית עשיתם משהו בענין זה, ומה עשיתם על-מנת להציע לחברת העובדים שתהיה יותר פעילה במיגזר הערבי, מה היו התוצאות, מה חסיבות לאי-פעילות זו?

א. אבטבי:

אני רוצה להקחות קצת את הדברים בכל הנוגע לקיטוב בין הערבים והיהודים, כפי שנאמר בסקירת הרקע של המחלקה הערבית כפי שהוגשה לנו. במידה וישנו קיטוב לא צריך לקשור אותו עם כל הדברים האחרים, ובעיקר, כאשר אינני חושב שיש קיטוב כזה, כי הרי אנחנו עובדים יחד, נמצאים ביחד, מגיעים יחד לעבודה, מקבלים שכר שווה - כך שאינני רואה מדוע מתחולל קיטוב ודווקא לאחרונה. אם יש פה ושם בעיות, הרי הן קיימות גם

א. אבטבי:

בחברה הישראלית. יש לראות את כל הדברים בצורה יותר מאוזנת. לכן, הייתי מציע שנבחר לעצמנו איזה שהן נקודות שהן באמת בעיתיות ונתרכז בהן.

עכשיו הייתי רוצה להציע כמה דברים להכריע בכפרים האומרים שקשה לפתח תעשייה בכפר. אני איש מושב ולא יכולנו לפתח בעצמנו תעשייה. הקימונו קואופראטיב תעשייתי לכמה מושבים יחד, אשר כל אחד מהם יקנה מניות ואפשר יהיה לפתח תעשייה. האם ניסיתם לפתח קואופראטיבים איזוריים כאלה במיגזר הערבי? האם ניסיתם להתאגד במסגרות קואופראטיביות על-מנת להכין תשתית בינאיזורית לתעשייה, כי להקים תעשייה בכל כפר זה דבר שיכול להכשל?

ב. יודין:

אני רואה את הבירור הזה כבירור ביניים. לכן, גם הערותי תהיינה הערות ביניים. אני רוצה להצטרף לאלה שהדגישו את התקדמותו של הכפר הערבי שחלה בתקופת מדינת ישראל. עכשיו יש לרכז מחשבה רצינית לקראת היעדים ל-10-15 השנים הבאות מבחינת פיתוח הכלכלה, החברה והתרבות מתוך הכרה בהתקדמות העצומה שהושגה בעבר, וטוב שאין מסתפקים בכך - דבר זה קיים גם במיגזר הישראלי. אבל אם יהיה קפאון - זה לא ישרת את המטרות.

לכן, יש לחזור להתוויית תכניות שבחן יהיה חלק נכבד, גם מבחינת האחריות, לאזרחים הישראלים שוויי הזכויות - וכאן אין צורך לפרט את הדברים לגבי מעמדה של הממשלה, אשר לא יצליח בישוב היהודי והערבי גם יחד אם לא ייעשה מאמץ עצמי של האזרחים הערבים. כאן כמובן נכנסת לתמונה ההסתדרות, כדי לעזור לאזרחים הערבים בהגשמת הפתרון. כאן דרושה תרומה רצינית של הממשלה בפיתוח המשאבים ובמאמץ עצמי של הציבור הערבי. הדבר יושג על-ידי הפעלת הגורמים הציבוריים ובראש ובראשונה - ההסתדרות, אשר בגישתה השווה בתכלית בכל מה שנוגע לאזרחים היהודים והערבים במדינה ובמתן הכספים שעל-פיהם צריך לשרטט את התכניות לאינטגרציה של האזרחים הערבים במדינה בכל השטחים ב-10-15 השנים הבאות. יתכן שלקראת סוף הדיונים יהיה צורך להעלות מחשבות קונקרטיות יותר כדי שהוועדה תוכל להציע אותן לכנסת.

אבל לנציגי ההסתדרות הייתי רוצה להציע מספר הצעות קונקרטיות לגבי המצב הכלכלי המתהווה במדינה: (א) המחלקה הערבית של ההסתדרות בעצמה ובהשתתפות גורמים ממשלתיים צריכים לנסות לגבש תכנית של השתלבות החקלאות הערבית בתכניות הממשלה במסגרת המדיניות הכלכלית החדשה, במסגרת התכניות להגברת היצוא. אני חושב שתכנית זו יכולה להיות ברוכה גם כפתרון חלקי לבעיות התעסוקה. (ב) שירות התעסוקה של משרד העבודה והמחלקה הערבית צריכים לעשות מאמץ מיוחד לגבי תכניות התעסוקה. כאן אני כולל את כל המושגים היפים שצריכים לתרגם אותם לשפת המציאות כמו: ניידות עובדים וקליטתם בענפים אחרים. (ג) יש לעשות מאמץ לשיתוף נציגי הערבים בוועדי הפועלים. ישנם מפעלי תעשייה ששם עובדים עשרות רבות של פועלים ערבים ליד פועלים יהודים - במפעלים אלה לא נעשה מאמץ מספיק כדי לשלב את הפועלים הערבים. (ד) המחלקה הערבית של ההסתדרות צריכה ליזום דיון מקדים בוועדת הביקורת של ההסתדרות על-מנת לתת הוראות מתאימות למפעלים ומקומות עבודה במקרה של צמצומים יישמר התור האישי של הפועלים הערבים. ישנם הרבה דברים יפים בחסכמי העבודה. אבל אינני יודע אם דבר זה נאמר במפורש, ובעיקר, מאחר שהבעיה הזו נוצרה בשנים האחרונות. (ה) תוקדש תשומת לב מיוחדת בכל האוניברסיטאות לקיים מוסדות משותפים לסטודנטים הערבים והיהודים. אינני רוצה לפרט נקודה זו, אבל זהו דבר חיובי בעיני.

כן יש לציין שחברת העובדים לא השקיעה מאמץ בקשר לפיתוח במיגזר הערבי ומן הוצוי היה לעשות זאת.

י. חבושי:

אני מבין שעיקר הדיון
היום מתייחס לבעיות
התעסוקה ועל שולחן הניתוחים ישבו הוועד הפועל והמחלקה הערבית
של ההסתדרות. לדעתי, אחת מבעיות היסוד של הטיפול באזרח
הערבי, וגם ההסתדרות הולכת בכיוון זה היא לא בכך שמטפלים
בנושא מסויים, אלא בזה שמעלים את הנושא שעתיד להתגלות כאחד
הנושאים הגדולים בכל המישורים ובמשך כל השנים. כלומר,
כאשר הם רואים את הבעיות לפני שאחרים יכולים לראות אותן, קרי:
היום זו בעיית הסטודנטים. פעם היתה זו בעיית האבטלה והמדינה
לא ידעה זאת. עתה זו בעיית הסטודנטים והמדינה טרם ידעה בעיה
כזו, כי הבעיה איננה שהערבי הישראלי לא מזדחה עם המדינה,
אלא כאן אנחנו רואים את תוצאות העבודה העיקבית של המחלקה
הערבית של ההסתדרות. היא יכולה לרשום לזכותה את הטיפול השוטף
ותיאום הפעולה בין הממשלה וארגונים ושילובם בתוכו, אם כי עדיין
אין רואים את הבעיה.

אשר לבעיה הספציפית אשר
עליה מוצב משרד העבודה הצעתי ליושבת-ראש הוועדה שהמנכ"ל יבוא
והגשתי תזכיר לחברי ועדת העבודה, אשר מצביע על הבעיות שעלולות
להתגלות חס וחלילה במקרה שתחיה האטח, אם כי אנחנו כבר
ערוכים לכך וכל המפעלים משולבים בהם גם אנשי ההסתדרות. הם
הקימו מטה תעסוקה בנצרת, למשל, וגם במקומות אחרים ושם ישבים
אנשים הנוגעים בבעיה. ברור שאני מצטרף להצעה שיש להזמין
לישיבה הבאה גם את משרד החינוך ומשרד מסתר ותעשייה ואני עומד
על כך שיהיה שיתוף פעולה בין כל הגורמים. אני רוצה לחזק מכאן
את ידיהם של אלה העוסקים בכך.

י. כהן:

אני מודה ליושבת-ראש
ועדת העבודה ולחבריה
על הזמנת ההסתדרות על-מנת לשמוע מפי הבריה על הנעשה במיגזר
הערבי שבו אנחנו מטפלים בצורה עיקבית וניתקלים בכל הבעיות.
אינני אומר שאין בעיות וכל השאלות של חבר-הכנסת דיציאן היו
ענייניות. אבל הן אולי מוכיחות על התמצאות בנושא כמו: הענין
של מגרש הכדורגל, הבתים השכורים שאין לנו במידה מספקת, כי
אצלנו בונים בתים גדולים סוגרים מבנה ויש 3-4 חדרים סימפטיים.
אבל אצלם זה לא כך. שיעורי הערב מתרחבים.

אשר לחברת העובדים
היא אמנם עשתה פעולת הכנה בקשר לפרוייקטים שאנחנו זקוקים
להם והיא כבר בשלב שנצטרך להתחיל לעשות משח, חבר-הכנסת
יודין, ואנחנו כבר דיברנו עם יונס וחברת העובדים עומדת לחכמים
כלכלן ערבי שיטייע בתכנון הפרוייקט.

חבר-הכנסת אבטבי, יש קיטוב.
יש מגע פיזי בין יהודים לערבים. אבל ישנן הפגנות וקללות,
וכאשר אומרים לסטודנטים: אש"ף, הרי יש לראות שהם יתמכו ביסודות
פלשתינאים, אבל לא באש"ף. יש קיטוב חמור והוא יימשך אם לא נתחיל
לטפל בזה עכשיו, ובעיקר, כאשר אנחנו מדברים על דו-קיום בשלום.
אין לי קשר ישיר לענייני תעסוקה. אבל יש קיטוב. הרעיון של
קואופראטיבים איזוריים במיגזר הערבי הוא רעיון טוב, ויש
יוזמה. השאלה היא אם הממשלה תתמוך במיגזר הערבי כפי שהיא
תומכת במיגזר היהודי. החצעות הקונקרטיות של חבר-הכנסת יודין
בקשר להשתלבות החקלאות הערבית בחכנית הכלכלית של הממשלה -
ישנה התשלבות. כן ישנה ועדה העוסקת בתעסוקה בהשתתפותנו למקרה
שיפלטו פועלים ערבים באותו הקצב כמו היהודים - החפלות תהיה
שווה, וזה כתוצאה של שיתוף הפועלים בוועדי הפועלים.

אשר לוועדת הביקורת -
אינני בטוח אם אנחנו עושים בוועדי הפועלים מה שניתן לעשות.
אני בהחלט מסכים שפעם זה היה הנושא של האיגוד המקצועי. היום,
גם הפועלים היהודים וגם הפועלים הערבים אינם זקוקים
למחלקה לאיגוד מקצועי. היום הנושא העיקרי אלה הן האוניברסיטאות,
ואני בהחלט מסכים שזה מה שמביא אותנו לדו-קיום בשלום וזה מה
שמביא אותנו להבנת בעיות התעסוקה ופתרון.

ח"ר - ש. ארבל - אלמוזלינו:

אני רוצה לומר מספר מלים לסיום.
אני רוצה להביע הערכה להסתדרות

ולמשלחת. אמנם הדברים נמסרו לנו בצורה תמציתית. אבל הראיה הגדולה והרחבה בתחום הזה במשך כל השנים היא-היא שתרמה רבות לקידום הזה שישנו. חלקה של ההסתדרות בהתקדמות הזו הוא גדול מאד בכל התחומים והשטחים. על-כן, כל אלה שמטילים ספק בהכרח קיום המחלקה הערבית וביניהם לשכת היועץ לעניני הערבים ליד משרד ראש הממשלה, הרי יש עדיין צורך להיב טיפול זה. ואני מכרכת על התופעה שפועלים ערבים עובדים במקומות עבודה שונים ואינם מקבלים טיפול נפרד, אלא הם משתלבים באותו הסכם עבודה ובאותם התנאים - זוהי תופעה חיובית ממדרגה ראשונה.

אבל עדיין ישנם שטחי פעולה שבגללם עדיין לא חגיע הזמן שהמחלקה הערבית לא תחקיים יותר ולפצל את פעולתה בין כל המחלקות וכל המשרדים הממשלתיים, כי קיום המחלקה במישור שהוא קיים היום בעתיד - לדאבוני זה לא מספיק. היא צריכה ליזום הצעות ולטפל בבעיות שמתעוררות. אין ספק שתרומתה היתה חשובה במתן הרגשת שיוויון בין האזרחים הערבים והיהודים, ובעיקר, בקרב אותם החברים שהם חברי ההסתדרות וגם אלה שאינם חברי ההסתדרות. זוהי תופעה שדורשת טיפול מושך שההסתדרות עשתה במשך שנים רבות.

אני לא באתי לדבר בדיוק על שני הדברים שעמדנו עליהם היום, ובעיקר, על בעיית התעסוקה שאליה התכוונו היום. וזאת, למרות שהיה אולי מקום לחיות שבעי רצון. אבל אנחנו צריכים לקדם את הענין, כי אינני מרוצה שרק 25% מכלל הפועלים עובדים בתעשייה. אנחנו צריכים לפתח את שטחי התעסוקה השונים, ובמיוחד למצוא הסדר לכושרי בתי-הספר התיכוניים שמסתובבים מתוסכלים כיון שאינם מוצאים את מקומם מפני שהם נאלצים לעבוד עבודה שחורה בשעה שהיו רוצים לעסוק במסגרת מקצועות אחרים שירגישו בהם טוב - פה לא שמענו על כך תשובה מניה את הדעת, מה המחשבה בסוגיה זו, מה הכיוון שצריך לתת בנושא זה. על-כן, חבר-הכנסת זועבי שמעורר את הבעיות האלה תרומתן חשובה מאד בכך, כי יש לדעת מה המקצועות שאנחנו רוצים להקנות לנוער הערבי ולכושרי בתי-הספר התיכוניים; ומה שמטריד אותי מעבר למה שהם לומדים היא הבעיה האם הם הוזרו למקומם ולכפרם כדי לשרת את החברה ממנה הם יצאו ולכן הם חייבים את תרומתם. אמנם אנחנו דנים על הסטודנטים. אולם, מה תרומתה של המחלקה הערבית בתחום זה, כי הרי לא הזנחתם את הטיפול בנושאים אחרים כתוצאה מהטיפול בנושא זה לגבי השירות הממשלתי ולגבי השירות הציבורי.

כתוצאה מהדיון בוועדת העבודה קידמנו את שילובם של קבוצת משכילים, ובעיקר, כאשר הדבר נעשה כתוצאה של מכרזים. שמחתי לשמוע שבדרך זו נבחר סגנו של טולידנו, כאשר התחרו על המשך 15 איש, ונבחר האיש שנבחר לא חס וחלילה מפני שהוא ערבי, אלא מפני שעמד בתחרות. יוצא איפוא, שהפשרנו מספר מקומות במשרדים שונים כדי להכניס אינטליגנציה ערבית שתטפל בנושאים אלה כמו: חינוך ומשרדים אחרים.

כן היתה רוצה לדעת האם ההסתדרות באמצעות לה את מסקנות ועדת ניצן. אלו הן מסקנות חשובות שלדעתי יש לישמן לא רק בשירות הממלכתי אלא גם במסגרת ההסתדרות. לכן, אני מציעה שאתם כחברי הוועדה המרכזת של ההסתדרות תפעילו את ההמלצות גם בשטחים שונים של ההסתדרות - דבר זה יתן הרגשה עוד יותר טובה למרקם היחסים שלנו.

אשר לחברת העובדים - יכולתי אני לבוא ולשאול איפה היזמים הפרטיים. אמנם יש לנו כתובת ברורה והיא חברת העובדים שהיתה החלוף באיזורי פיתוח בכדי ליצור תעסוקה באיזורים אלו ובכדי שהאנשים יוכלו להקלט שם. ברור שהיא צריכה להיות החלוף גם במיגזר הערבי והיבטים ללחוץ עליה שחיה תלך בכיוון זה של הקמת מפעל אחד או שניים כדי שתורגש פעולתה של ההסתדרות גם בתחום זה. אם נצליח לקדם את שני הנושאים האלה - תרומתם תהיה גדולה, ובעיקר, אם זה יהיה כתוצאה מהדיון שקיימנו היום.

אני מודה מקרב לב בשם חברי הוועדה ובשמי על הישיבה הנעימה. ואני מבקשת שתביאו את תביעתה של

היו"ר - ש. ארבל-אלמוזלינו:
ועדת העבודה בפני מזכיר ההסתדרות וחברת המרכז לקידום
שני הדברים האלה.

הישיבה ננעלה ב-11.10.